



Zondag 3 december 2023
eerste van de Advent

Lezing uit het eerste testament: Jesaja 63,19b – 64,8

*Lied: 'Scheur toch de wolken weg en kom'
(t. Huub Oosterhuis, m. Augsburg 1666; Zangen van
zoeken en zien 673)*

Brieflezing: Filippenzen 1,1-11

*Acclamatie: 'Jezus, u bent het licht in ons leven' (t. naar
Augustinus, m. Jacques Berthier) driemaal*

Uitleg en verkondiging

Wie schrijft er nog wel eens een brief? Niet een e-mail, niet een WhatsApp-berichtje, nee, een échte brief...? En wie schreef 30 jaar geleden wel eens een brief? Zo rond 1990? Dat was in de tijd vóór we allemaal internet hadden. Wie schreef toen wel eens een echte brief, met een pen, of met een typemachine, of met een computer?

Neem eens een moment in gedachten waarop je een brief schreef. Of stel je voor dat je er een schrijft – als je het nog nooit hebt gedaan. Een brief aan je geliefde. Een brief aan je ouders. Aan een kind; een vriend of vriendin.

Een brief is een bijzonder medium. Het is eigenlijk een lange monoloog. Je bent steeds zelf aan het woord. Natuurlijk vraag je aan de ander hoe het gaat. Je gaat in op wat hij of zij aan jou schreef. Maar verder vertel jij. Wat vertel je?

Waarschijnlijk de alledaagse dingen die voor in je gedachten liggen. Wat je doet. Wat er gebeurd is.

Interessant wordt het wanneer je daarover gaat nadenken. Wanneer je je bewust bent van wat er innerlijk met je gebeurt. Daarvoor biedt het schrijven van een brief mogelijkheden. Het schrijven van een brief vertraagt de tijd. Geeft je de kans stil te staan.

We lazen vanmorgen een brief. Nou ja, een stukje ervan. We zouden hem eigenlijk helemaal moeten lezen. Zeker zo'n brief van Paulus. Anders loop je het gevaar een uitspraak te isoleren, zoals vaak met woorden van Paulus is gedaan. En dan gaat die een eigen leven leiden. Zoals de uitspraak dat vrouwen moeten zwijgen in de gemeente.

Of dat je een oordeel over jezelf kunt afroepen door in de samenkomst deel te nemen aan de maaltijd. Uitspraken die vaak volkomen uit hun verband zijn gerukt.

Waar het om gaat is het grote verband.

Het grotere verband van deze brief van Paulus is dat het een brief uit de gevangenis is. Dat bepaalt de toon en de inhoud.

Paulus zit gevangen. Wij weten niet waar. Hij weet niet hoelang – en of hij ooit vrij zal komen. Een donkere, levensbedreigende situatie. Niet moeilijk je voor te stellen dat hij daar bang is. Onzeker. Gespannen over wat er komen zal. Bang als hij denkt aan pijn: wat gaan ze met hem doen...? Weinig angst is zo groot als onze angst voor pijn.

Toch is de toon van zijn brief niet angstig. Eerder blij. "Ik dank mijn God altijd wanneer ik aan u denk, telkens wanneer ik voor u allen bid. Dat doe ik vol vreugde", schrijft hij. Deze brief wordt vaker gelezen in de Adventstijd. Verwachting speelt er een grote rol in. Hoop. Hoop op 'de dag van Christus Jezus' – Paulus ziet die dag voor zich. Zelfs al wijst zijn eigen situatie totaal op het tegendeel.

Ik moet hierbij denken aan de brieven van Etty Hillesum vanuit Kamp Westerbork. Ze zijn zo hoog gestemd. Zo vol hoop. Etty ziet in de ellende en de overbevolking van het kamp overal tekenen van Gods aanwezigheid. Tekenen van liefde, van licht. En is ze dankbaar, zoals Paulus dat is in de gevangenis.

Hoe kunnen ze dat – Paulus, Etty Hillesum? Hoe kunnen ze zo positief zijn in zo'n donkere situatie?

Wij kennen vermoedelijk geen van allen de gevangenis van Paulus. Van Etty. Die situatie waarin je bestaan tot het uiterste beperkt is en je niet weet of je er levend doorheen komt. Voor Etty was dat niet eens een vraag: ze ging er vanuit dat dit haar dood zou worden.

Maar andere gevangenen kennen we wel. Wanneer je de tijd neemt om een brief te schrijven kijk je naar binnen – en zie je wat er speelt in je leven. Dan kun je ze op het spoor komen. Of misschien weet je ze zo wel te benoemen.

Je werk kan een gevangenis zijn. Een nieuwe functie die meer uitdaging biedt, maar misschien ook net iets teveel van je vraagt. Je steekt er extra uren in. Maar blijft het gevoel houden dat je op je tenen loopt. Het maakt je onzeker. Kritiek komt extra hard aan. Je zet nog een extra

tandje bij. En steeds meer realiseer je je: zo kan ik niet doorgaan. Maar je kunt ook niet terug. De enige weg is vooruit. Je zit gevangen.

We kunnen ook in elkaar verstrikt raken. Een vaste relatie kan een gevangenis zijn. Je bent niet zeker van je partner en bent bang dat hij je in de steek laat. Als reactie ga je alles voor hem doen. Het kan zo gek niet zijn of je staat voor hem klaar. Je wordt er ongelukkig van, want de verbinding die je zoekt ontstaat niet, de angst blijft – maar je weet niet hoe je hiermee op moet houden.

Dit kan heel ver gaan. En heeft uiteindelijk te maken met gevangen zijn in onszelf. Wie een alcoholistische ouder had, kan zich niet losmaken van een alcoholistische partner. Wie een gewelddadige ouder had, weet niet hoe ze een relatie met een gewelddadige partner moet beëindigen. Wie aan liefde en waardering tekort kwam als kind, blijft die z'n leven lang zoeken in de ander naast zich.

Ook ons lichaam kan een gevangenis zijn. Door een progressieve spierziekte die je langzaam maar zeker sloopt. Door een ziekte die je stukje en beetje vervreemdt van wie je vroeger was. Ik denk aan de ziekte Alzheimer. Aan hoe die je stap voor stap afbreekt. Niet alleen je gevoelsleven en je verstandelijke vermogens – ook je lichaam. Tot de dood erop volgt.

De dood, waar Etty Hillesum niet bang voor was, daar in Westerbork en in Auschwitz. Waar Paulus over schrijft en op anticipeert, maar waar ook hij niet bang voor is. Paulus blijft verwachting koesteren. Hij verwacht 'de dag van Christus' – maar er is geen haast bij. Niet zoals bij Jesaja, die aandringt: "Scheurde U maar de hemel open om af te dalen!" Ook Etty is in alles berustend. Zoals het komt, zo is het goed.

Hoe kunnen ze dat? Het gevangen-zijn krijgt geen vat op hen. In tegendeel. Het lijkt andersom te zijn. In hun brieven klinken ze als vrije mensen. Hoe kunnen ze in een gevangenis zitten en toch ook weer niet?

Paulus schrijft zelf een antwoord op de vragen. "Ik bid dat uw liefde blijft groeien door inzicht en fijnzinnigheid, zodat u kunt onderscheiden waar het op aankomt."

Onderscheiden waar het op aankomt. Dat is voor Paulus de kern. En voor hem is zijn ijkpunt: Jezus Christus. Dat onderscheiden, dat kan hij misschien wel juist door die afzondering en de ontberingen. Door de lege tijd van het gevangen zitten, die hij gebruikt om een brief te

dicteren. Hij keert de leegte als het ware om. Er is geen afleiding, er zijn geen talloze dingen die de aandacht vragen, zoals die er voor ons voortdurend zijn – onze telefoon en al die andere media, de vele keuzes die we hebben, de overdaad waarin we leven, de spullen, de materiële zaken. Dus kan Paulus zich concentreren op de dingen die er werkelijk toe doen. Zoals wij dat soms kunnen als we een brief schrijven. En onszelf naar binnen keren. Wanneer we ons even losmaken van alles wat onze aandacht trekt. Wanneer we niet bezig zijn met hebben, maar met zijn – en daarover schrijven aan wie ons dierbaar is.

Dat onderscheiden doet me denken aan een oud gedicht. Het is van Ed Hoornik:

Op school stonden ze op het bord geschreven,
het werkwoord hebben en het werkwoord zijn;
hiermee was de tijd, was eeuwigheid gegeven,
de ene werkelijkheid, de andre schijn.

Hebben is niets. Is oorlog. Is niet leven.
Is van de wereld en haar goden zijn.
Zijn is, boven de dingen uitgeheven,
vervuld worden van goddelijke pijn.

Hebben is hard. Is lichaam. Is twee borsten.
Is naar de aarde hongeren en dorsten.
Is enkel zinnen, enkel botte plicht.

Zijn is de ziel, is luisteren, is wijken,
is kind worden en naar de sterren kijken,
en daarheen langzaam worden opgelicht.

Pianist en componist Louis van Dijk was iemand die meemaakte hoe hij steeds meer in een gevangenis terecht kwam: de gevangenis van de ziekte Alzheimer. Die ervoer hoe zijn leven afbrokkelde. Ook hij probeerde zich te concentreren op wat er werkelijk toe deed. In zijn innerlijke wereld vond hij de muziek die hij daarvoor nodig had. Hij schreef 'hoop'. Edwin zal het spelen.

Muziek: 'Hoop' (Louis van Dijk)

*Lied: 'Als tussen licht en donker': **lied 452**
(t. Tom Naastepad, m. 16^e eeuw)*